

VILNIS BULAVS

Kārlis Celmiņš – mākslinieks un pedagogs

Atslēgvārdi: Kārlis Celmiņš, mākslinieks, pedagogs, Jelgavas ģimnāzija, Liepājas mākslinieki, latviešu māksla.

Mākslinieka Kārļa Celmiņa (1894–1973, sk. 1. attēlu) dzīve un radošā darbība no 1946. gada līdz pat mūža noslēgumam 1973. gadā bija saistīta ar Liepāju. K. Celmiņš nebija no tiem, kuri, lai iegūtu oficiālo atzinību un siltu vietu kuplajā latviešu padomju mākslinieku saimē, mālēja sarkanos karogus un varonīgos revolūcijas strēlniekus. Ar godprātību un principialitāti savā mākslā un ilggadējās skolotāja gaitās K. Celmiņš skaļu slavu neiemantoja, bet nozīmīgu un paliekošu devumu atstāja gan. Žurnālistes un mākslas kritiķes Indras Imbovicas laikrakstā *Kurzemes Vārds* 2000. gadā publicētajā rakstā „20. gadsimta Liepājas izcilākie mākslinieki” labāko divdesmitniekā iekļauts arī K. Celmiņš (Imbovica 2000). Vienlaikus viņš pieder pie tiem māksliniekiem, kura vārds salīdzinājumā ar šajā sarakstā minētajiem viņa laikabiedriem, piemēram, Artūru Baumanī, Jāni Lauvu, Teodoru Uldriķi vai Staņislavu Diņģeli, ir mazāk pazīstams, tādēļ šī raksta mērķis ir sniegt interesentiem detalizētāku informāciju par Kārli Celmiņu. Konkrētais sacerējums ir speciāli žurnālam *Scriptus Manet* agrāktapušanas monogrāfijas īsināts variants. Monogrāfijas pilns teksts pieejams Liepājas vēstures un mākslas muzeja pētniecisko materiālu krājumos ar uzskaites numuru LMza-1957.

1994. gadā notikušās mākslinieka K. Celmiņa piemiņas izstādes apmeklētāju grāmatā mākslas zinātniece Rasma Lāce ir atstājusi šādu ierakstu: „Latviešu glezniecībā un mākslā vispār vēl ir daudz vārdu, kuri prasa plašāku skanējumu, jo dara godu savai dzimtenei. Tāds ir arī meistars Kārlis Celmiņš.”

Ģimene. Bērnība.

Cēsis

1894. gada 11. septembrī Cēsīs Jāņa un Annas Celmiņu ģimenē pēc četrām meitām kā pēdējais bērns piedzima ilgi gaidītais dēls. Vārds viņam tika dots Kārlis. Kārļa tēva Jāņa Celmiņa dzimtā vieta ir Vijciema pagasta „Vēžnieki”. Māte nākusi no tā paša pagasta „Kundziņu” mājām. K. Celmiņa māsa Elza Klaustiņa bija ievērojama latviešu sabiedriskā darbiniece, kura par savu darbību tika apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeni. Amerikas Savienotajās Valstīs 1968. gadā izdotajā atmiņu grāmatā ar nosaukumu „To nevar aizmirst” (Klaustiņa 1968) E. Klaustiņa izteiksmīgi aprakstījusi laiku un vidi, kurā dzīvoja Celmiņu ģimene un auga viņu bērni.

K. Celmiņa bērnība ritēja vidē, kas bija visnotaļ labvēlīga mākslinieciski radošas dvēseles izveidei: gan Cēsu apkārtnes skaistā daba, Gauja ar tās gleznainajiem krastiem, ziedošas pļavas, vareni egļu un priežu meži, gan pati skaistā Cēsu pilsētiņa, gan arī labvēlīgie apstākļi ģimenē. Kārļa māte bija liela rokdarbiniece un ziedu mīļotāja. Kā vēlāk atcerējies pats mākslinieks, ziedu viņu mājās nekad nav trūcis. K. Celmiņa tēvs bijis labos draugos ar Cēsu pils dārznieku Gaili, kurš bieži viesojies Celmiņa mājās. Bet J. Celmiņš savukārt mēdza ciemoties pie Gaiļa, un, ejot pie viņa uz grāfa Zīversa pils dārzu, ņēma līdzī arī savus bērnus. Gan grāfa dārzā redzēto, gan mātes audzēto ziedu skaistums atstāja neapšaubāmu iespaidu arī uz mazo Kārli. To var redzēt pēc tā, kādu vietu savā mākslā K. Celmiņš ir veltījis tieši ziediem. Ar radošu dzirksti lielākā vai mazākā mērā bija apveltīti visi Celmiņu bērni, bet talantu izkopt un iemiesot vislabāk izdevās Kārlim. Elzai piemita tieksme uz gleznošanu, taču apstākļi viņai to neatļāva profesionāli attīstīt, un gleznot viņa varēja tikai no darba brīvajos brīžos. Kārlim zīmēšana bija viens no viņa iemīļotākajiem priekšmetiem skolā. Cēsīs mazais Kārlis sadraudzējās ar otru mazo Kārli – vēlāk izcilo latviešu tēlnieku Kārli Jansonu (1896–1986). Abi kļuva par nešķiramiem Gaujmalas zēniem un saglabāja draudzīgas attiecības visu mūžu. Abi kopā mācījās arī Cēsu Millera reālskolā, abiem piemita interese par zīmēšanu. Cēsu reālskolā šo priekšmetu mācīja kāds maz pazīstams krievu mākslinieks, kura stundās audzēkņiem bija iespējas iemēģināt roku arī eļļas glezniecībā. Un tā, vēl mācoties Cēsu reālskolā, K. Celmiņam radās sapnis kļūt par mākslinieku.

Maskava. Mācības Stroganova skolā

Kad Cēsu reālskola bija pabeigta, K. Celmiņš 1909. gadā devās uz Maskavu, lai kārtotu iestājeksāmenus Stroganova mākslas skolā. Māsa Elza bija mērojusi ceļu uz Maskavu jau 1904. gadā. Lai nopelnītu līdzekļus dzīvei un mācībām, Elza vispirms nolika eksāmenus un iestājās darbā par mājskolotāju. Vēlāk strādāja dažādos uzņēmumos par stenografētāju un mašīnrakstītāju. Vakaros viņa apmeklēja profesora A. Boļšakova mākslas skolu un franču Sesil-Kerkovas porcelāna studiju, kur apguvusi vajadzīgās iemaņas, guva labus papildu ienākumus, apgleznojot porcelāna šķīvjus. Lai palīdzētu vecākiem, iekrātā nauda tika sūtīta uz Cēsīm.

Veiksmīgi nokārtojis iestājeksāmenus, pateicoties māsas finansiālajam un morālajam atbalstam, K. Celmiņš uzsāka mācības Maskavā. Maskavas Centrālo tehniskās zīmēšanas skolu jeb Stroganova mākslas skolu, kā to vēlāk sauca, par saviem līdzekļiem 1825. gadā nodibināja ģenerālis grāfs Sergejs Stroganovs (БСЭ 1949–1958). Stroganova skolas mērķis bija sagatavot zīmētājus un lietišķās mākslas speciālistus. Skolā bija klases dažādu nozaru – audumu, mēbeļu, porcelāna, juvelierizstrādājumu u. c. – meistarų gatavošanai. Stroganova skolā veidoto priekšmetu dažādi paraugi tika ieviesti ražošanā. Mācību ilgums bija seši gadi. Lai gan galveno radošo enerģiju savā turpmākajā mākslinieciskajā darbībā K. Celmiņš veltīja glezniecībai, Stroganova skolas speciālā izglītība, tur iegūtās zināšanas un intereses vēlāk atrada izpausmi daudzos interesantos lietišķās mākslas darbos, galvenokārt metālkalumos. Tā kā glezniecība neietilpa lietišķās mākslas skolas specializācijā, tad K. Celmiņš to lielā mērā apguva patstāvīgi. Grūti noteikt, kādi tieši mākslinieki Maskavā atstāja uz viņu lielāko iespaidu un vai viņš guva kādas ļoti konkrētas ietekmes, taču, regulāri apmeklējot Tretjakova galeriju, daudzos Maskavas muzejus un izstādes, K. Celmiņš bija labi iepazinis krievu (un ne tikai) mākslu.

Stroganova skolu K. Celmiņš pabeidza 1915. gadā, kad tai apritēja pastāvēšanas deviņdesmitā gadskārta. Bija sācijas Pirmais pasaules karš. Tikko mācības beigušais K. Celmiņš 21 gada vecumā tika iesaukts karadienestā. Bet pirms tam 1914. gadā jaunais mākslinieks jau bija paguvis ar septiņiem darbiem piedalīties IV Latviešu mākslas izstādē Rīgā. Jaunajam māksliniekam paveicās, un karot viņam nevajadzēja. Kā par K. Celmiņu viņa simtgades jubilejas izstādes sakarā rakstījusi Uļa Gintnere: „... dienestu sāka un arī beidza nevis ar šauteni, bet ar otu rokā.” (Gintnere 1994) Viņš tika nozīmēts par pulka gleznotāju dekoratoru. Revolūcijas haosa laiks tika pārdzīvots Maskavā, Rēvelē, Helsingforsā, neilgu laiku K. Celmiņš pabijis arī Vācijā.

Redzot sarkani noskaņoto revolucionāro matrožu zvērīgās izrēķināšanās ar cara armijas virsniekiem, sākotnējā straujo pārmaiņu eiforija K. Celmiņam ļoti ātri pārgāja. 1918. gadā viņš laimīgi atgriezās Latvijā.

Atpakaļ Latvijā. Jelgavas periods

Atgriezies Latvijā, K. Celmiņš iestājās darbā Madonas vidusskolā, kur pavadīja juku laikus, strādājot par zīmēšanas skolotāju līdz 1920. gadam. Tomēr Madonā K. Celmiņš ilgāk neaizkavējās, un par nākamo viņa dzīves un darba vietu kļuva Jelgava.

Divdesmit četrus gadus mākslinieks nostrādāja par zīmēšanas un mākslas vēstures skolotāju Jelgavas hercoga Pētera ģimnāzijā (sākotnēji *Academia Petrina*, ko 1775. gadā par saviem līdzekļiem dibinājis hercogs Pēteris Bīrons; turpmāk tekstā apzīmēta arī kā HPĢ, vēlāk – Jelgavas Klasiskā ģimnāzija), paralēli strādājot arī Jelgavas Skolotāju institūtā.

Pirmajos pēckara gados Jelgavā, līdzīgi kā pārējās Latvijas pilsētās, mākslas un kultūras dzīves pulss vēl bija visai vājš. Bet pamazām, nostabilizējoties ekonomikai un izveidojoties vispārējam līdzsvaram valstī, palēnām, pateicoties atsevišķu enerģisku mākslinieku un darbinieku entuziasmam un radošajam sparam, mākslas dzīve pakāpeniski sāka virzīties augšup. Tēlotāj-mākslas jomā viens no šādiem enerģiskiem cilvēkiem līdzās Kārlim Baltgailim, Arvīdam un Margai Spertāliem, vēlāk arī Valdim Kalnrozem u. c. bija Kārlis Celmiņš. Pirmo pēckara gadu mākslas izstādi Jelgavā 1919. gada vasarā HPĢ telpās sarīkoja Aleksandrs Strekavins. Nākamo izstādi 1920. gadā – pirmajā savas darbības gadā Jelgavā – kopā ar ģimnāzijas audzēkņiem organizēja K. Celmiņš. Šādas izstādes tika rīkotas arī turpmākajos gados. Tajās ar saviem darbiem piedalījās pats mākslinieks un viņa audzēkņi, visaktīvākie K. Celmiņa vadītās mākslas sekcijas dalībnieki bija Arturs Apinis, Visvaldis Rūsa, Edgars Sūna, Eduards Lēnerts, Bruno Mihailovs u. c. 1921. gada izstādē bez minēto autoru darbiem tika eksponēta Jaņa Rozentāla studija, Teodora Ūdera darbs „Vēja māte” un divi A. Tikuma gleznojumi. K. Celmiņš bija izstādījis apskatei 14 darbus, trīs no tiem portretus, vienu pašportretu, vairākas studijas, divus darbus, kas nosaukti par „fantāziju”, arī sešas sudrabā kaltas saktas. K. Celmiņa audzēkņi arī piedalījās izstādē ar prāvu darbu skaitu – katrs eksponēja ap 6–15 darbiem.

Par nākamo 1922. gadā rīkoto šāda tipa izstādi, kura notika Latviešu Jaunatnes Savienības Jelgavas organizācijas telpās Lielajā ielā 17, laikrakstā *Zemgalietis* tika ievietota plašāka, visnotaļ atzinīga recenzija. No K. Celmiņa audzēkņiem tajā īpaši uzslavēti A. Apinis un V. Rūsa. Par paša maestro

darbiem recenzents atzīmējis: „Gleznotājs K. Celmiņš izstādījis darbus, kuri runā par mākslinieka īpatnību un gatavību. Visi darbi gleznoti plašos vilcienos un ar maz līdzekļiem sasniegts ļoti daudz.” (Zemgalietis 1922) Tālāk rakstītājs secina, ka K. Celmiņa stiprākā puse ir portreti, kas gleznoti „īpatnējiem vilcieniem” un sevišķi oriģināls tajos ir apgaismojums, kas piedod daudz dzīvības, bet, raksturojot ainavas, teikts: „Arī peizāžu gleznojot, K. Celmiņš lieto plašus un drošus vilcienus, ar kuriem sasniedz lielu iespaidu. [...] gleznās daudz gaisa, dzīvības un dziļš, tāļš skats.” (Zemgalietis 1922) Kā ļoti interesantas apzīmētas arī K. Celmiņa izstādītās saktas, kuras „izstrādātas oriģināli latviskās formās” un „[r]edzams, ka mākslinieks ir ļoti rūpīgi studējis latviešu ornāmentu un viņu labi pazīst.” (Zemgalietis 1922)

1923. gadā K. Celmiņš sarīkoja izstādi kopā ar K. Baltgaili, kurš 1922. gadā bija pārcēlies no Rīgas uz Jelgavu. Nopelni lielākā mākslas dzīves rosībā un izstāžu rīkošanā Jelgavā bija 1925. gadā dibinātajai mākslinieku, literātu un mūziķu biedrībai „Zaļā Vārna”. Literāros saietus un arī pirmās izstādes „Zaļā Vārna” rīkoja Rīgā. Bet telpu trūkuma, finansiālu apsvērumu dēļ, un arī pēc Jelgavā dzīvojošā, turpmāk ilggadējā biedrības priekšsēdētāja K. Baltgaiļa iniciatīvas regulāras izstādes kopš 1926. gada tika rīkotas Jelgavā (arī citur Latvijā). Galvenokārt darbi tika eksponēti ģimnāzijas telpās. Jelgavniekiem bija iespējams iepazīties ar daudzu autoru darbiem, izstādēs piedalījās ne tikai K. Baltgailis un K. Celmiņš, bet arī Ansis Cīrulis, Aleksandra Beļcova, Jēkabs Kazaks, Romans Suta, Francisks Varoslavāns, Sigismunds Vidbergs, Ludolfs Liberts, Arvīds Spertāls, Marga Spertāle, Erasts Šveics, Hilda Vīka, Valdemārs Tone, Konrāds Ubāns u. c. Mākslas popularizēšanu Jelgavā atsaucīgi atbalstīja HPĢ direktors, ievērojams tā laika sabiedriskais darbinieks Jānis Lapiņš, kurš pats kādu laiku bija „Zaļās Vārnas” literārās sekcijas vadītājs. Plašākai sabiedrībai bija iespēja iepazīties arī ar HPĢ gleznu kolekciju, kurā ietilpa K. Baltgaiļa, K. Celmiņa, J. Kazaka, J. Rozentāla, R. Sutas, F. Varoslavāna, arī Jēkaba Bīnes, Reinholda Kasparsona, Aleksandra Strekavina u. c. mākslinieku darbi.

K. Celmiņš bija „Zaļās Vārnas” izstāžu regulārs dalībnieks, un izstādēs viņš piedalījās ar visai prāvu darbu skaitu. Mākslinieks piedalījās arī citās Latvijas pilsētās rīkotajās izstādēs, kā arī Neatkarīgās mākslinieku vienības, Kultūras fonda un dažās valsts rīkotās izstādēs. K. Celmiņš ieguldījumu Jelgavas mākslas dzīvē un mākslas popularizēšanas procesā deva, ne tikai radoši strādājot un regulāri piedaloties izstādēs, bet arī ar savu pedagoga darbu. No K. Celmiņa Jelgavas skolniekiem, kuri savu dzīvi saistīja ar tēlotājmākslas mūžam un kļuva par ievērojamām personām latviešu mākslinieku pulkā, bez jau minētā Artura Apiņa un Visvalža Rūsas jānosauc arī Eduards Jurķelis un Raimonds Ginters.

K. Celmiņam neapšaubāmi bija pedagoga talants un prasme ieinteresēt skolēnus par mākslas lietām. Iepriekšminētā izstādei veltītā raksta sākumā jau atzīmēts, ka „jaunos zīmētājus audzinātājs vada tā, lai viņos neatslābtu interese uz priekšmetu un attīstītos pareizs novērotāja skats un dzīva fantāzija” (Zemgalietis 1922). Vēlāk viens no ārpusklases mākslas sekcijas aktīviem dalībniekiem Edgars Sūna grāmatā par HPG ar sajūsmu apraksta to, kā skolotāja K. Celmiņa vadībā tika rīkotas pavasara izstādes, cik reibinoši jau no Lieldienām smaržojušas svaigās eļļas krāsas un kāds spilgtums bijis pašām krāsām. „Un kur nu vēl eiforiskā sajūsma pašiem radīt ko neredzētu.” (Sūna 1974) Un arī tie ģimnāzijas audzēkņi, kuru intereses tieši nesaistījās ar mākslu, vēlāk atcerējās interesantās zīmēšanas stundas un to, kā skolotājs Celmiņš viņus iepazīstināja un ieinteresēja par pasaules mākslu.

Bez K. Celmiņa Jelgavas ģimnāzijā zīmēšanu ir pasnieguši vairāki citi pazīstami mākslinieki. Pirms viņa ierašanās Jelgavā 1919.–1920. gadā tur strādāja vācu izcelsmes mākslinieks Oskars Felsko, bet līdz 1921. gadam arī Aleksandrs Strekavins, no 1929. gada līdz 1933. gadam – K. Celmiņa kolēģis un labs draugs, viens no galvenajiem zaļvārnīšiem – K. Baltgailis. Interesantas un siltas atmiņas par zīmēšanas stundām saglabājusi kādreizējā ģimnāzijas absolvente Emma Znotiņa-Kalniņa: „Manās atmiņās par skolu un dažādiem mācību priekšmetiem zīmēšanas stundas iezīmējušās kā maza garīga atpūta citu mācību vidū. Ar skolotāju Celmiņu, kas darbojās ar mums pēdējos skolas gados, mums ar pirmo mācību stundu bija „pa ceļam”. Interesantas bija skolotāja mākslas vēstures stundas. Celmiņš mūs nemanāmi un vienkāršā veidā tuvināja senajiem grieķiem un ēģiptiešiem, to krāsām un celtnēm. Mēs ar visu iepazīnāmies tērzēdami, skolotājs mūs veda pretim pasaules mākslas brīnumiem.” (Znotiņa-Kalniņa 1974) Kā sarunā stāstīja 1931. gada Jelgavas ģimnāzijas absolvents Ringolds Rozenfelds, attiecības ar audzinātāju vienmēr bija kā ar draugu, un viņš tika uztverts tikpat kā viens no klasesbiedriem. Skolotājs vienmēr labprāt palīdzējis visās audzēkņu problēmās, un, pateicoties tam, iemantojis viņu labvēlību.

K. Celmiņš apprecējās 1928. gadā ar bijušo Jelgavas skolotāju institūta audzēkni Irmu Slogu. Jādomā, nākamo sievu mākslinieks bija noskatījis, pasniedzot stundas minētajā mācību iestādē. Kārļa un Irmas Celmiņu ģimene dzīvoja Katoļu ielā, pilsētas centrā, netālu no HPG. 1931. gadā viņiem piedzima dēls Imants, 1938. gadā – meita Lija.

Gan uz pimskara laiku attiecināmās atmiņās, gan vēlāk, kad K. Celmiņš dzīvoja Liepājā, cilvēki, kuri viņu tuvāk pazina, atceras mākslinieku kā spilgtu un savdabīgu personību. Bez iepriekšminētās nosvērtības, vienmēr izturētās korektās uzvedības, labvēlīgās attieksmes pret citiem mākslinieks piesaistīja jau ar savu izskatu: stalta auguma, kalsnējs, kupliem, tumšiem, cirtainiem

1. attēls.

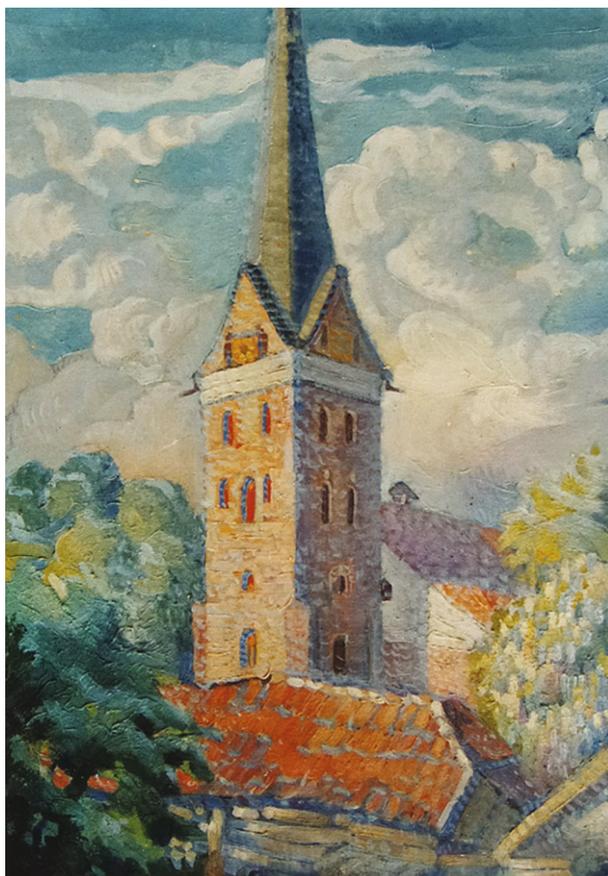
K. Celmiņš „Pašportrets”,
1972.

Audekls, eļļa, 80 x 63 cm.

matiem, iegarenu seju, nelielām ūsām, vērīgu koncentrētu skatienu un neiztrūkstošu pensneju. Parastās kaklasaites vietā – īpatnējs metālisks rotājums, kuru K. Celmiņš bija izgatavojis sev pats.

Savos darbos K. Celmiņš piesaistīja ar savu īpatnēji māksliniecisko stilu un formu risinājumu. Savdabīgi bija viņa zīmējumi, gleznas un arī lietišķās mākslas darinājumi. Jau no paša aktīvās mākslinieciskās darbības sākuma K. Celmiņš atklājās kā oriģināls mākslinieks gan neparastajās darbu iecerēs, gan arī izteiksmes līdzekļu meklējumos. Lai arī galveno nozīmi viņa daiļradē ieņēma glezniecība, visā tās laikā acīmredzama ir meistara interese par mākslas dekoratīvajām kvalitātēm. Tur, protams, liela nozīme Stroganova lietišķās mākslas skolai.

Pirms pāriet pie K. Celmiņa daiļrades sīkāka apskata, interesanti ir iepazīties ar nelielu raksturojumu, kādu par mākslinieku savā grāmatā devis Dr. Žanis Karlsons. Rakstot par dažādām cilvēku psiholoģiskajām un fizioloģiskajām īpatnībām, Ž. Karlsons apskatījis arī šo īpatnību un radoši māksliniecisko izpausmju sakarības. Atsevišķā nodaļā tiek analizēta vesela rinda tai laikā populāru mākslinieku un rakstnieku, arī K. Celmiņš. Ž. Karlsons pieskaitījis K. Celmiņu pie šizotīmi astēniskā tipa cilvēkiem, par kuriem viņš ir raksta: „[...] tīrs šizotīmiķis, sevišķi ja tas turklāt astēniķis, ciena vairāk

2. attēls.

K. Celmiņš

„Sv. Annas bazīca Jelgavā”,
1932.

Audekls, eļļa, 69 x 50 cm.

konstruktīvo, lineāro mākslu. Lūk, kāpēc ornamenta mākslinieku starpā sastopam gandrīz vai tikai astēniķus-šizotīmos. Vai tāds nav Ansis Cīrulis, Jūlijs Madernieks, Kārlis Celmiņš un citi? Ar to nebūt nav sacīts, ka šiem māksliniekiem trūktu krāsu zieda izjūtas. Nebūt, nē. Krāsu izjūtas pielietošanas māksla tiem pat ļoti izkopta, bet tomēr neviens neteiks, ka viņu krāsas ir reālas, vēl vairāk, tiem krāsa kalpo stila, kompozīcijas un citu nodomu pasvīturošanai, izcelšanai.” (Karlsons 1935, 292) Ž. Karlsonam tikusi parādīta K. Celmiņa fotogrāfija, pēc kuras viņš, K. Celmiņu pirms tam nepazīstot, secinājis: „[...] ģīmetnē K. Celmiņš redzams kā tipisks astēniķis ar astēniķiem raksturīgo ovālo galvas formu, laužto profilu un kupli sprogainiem matiem. Turklāt vēl apkārtē, kaklasaites vietā iekabināts metāla kalts ornāments. Ar šīm pazīmēm jau pietika, lai apgalvotu, ka K. Celmiņš savā personīgā dzīvē ir īpatns, bet mākslā ireāls, vēl vairāk, ka tas lauž visnežēlīgākā kārtā reālo dzīvi un pakļauj to kādai noteiktai tendencei, idejai un sevišķi sava īpatnējā stila prasībām. Gluži tādā pašā sakarībā minams arī gleznotājs Padegs.” (Karlsons

1935, 293) Šie Ž. Karlsona novērojumi ir visnotaļ interesanti, kaut arī no atsevišķiem faktoriem vien izdarīta, šāda analīze ir zināmā mērā shematizēti vienkāršota un nepilnīga. Salīdzinot ar pieminēto mākslinieku Kārli Padegu, K. Celmiņš tomēr daudz vairāk pieturas dabas realitātei. Apskatot mākslinieka daiļradi kopumā, redzams, ka K. Celmiņš nekad nav bijis savā attieksmē pret mākslu ortodoksāls reālists, taču saukt viņu par ireālu ir pārspilējums (sk. 2. attēlu).

Runājot par cilvēku rakstursiholoģiju, nevar nepieminēt, ka arī pats K. Celmiņš aizrāvās ar fizionomismu – cilvēku sejas īpatnību studēšanu un analīzi, nosakot pēc šīm īpatnībām cilvēku raksturu. Mākslinieks bija izstudējis daudz literatūras par šo tēmu, viņš bija labs cilvēku pazinējs, un arī liels grafoloģijas entuziasts. Jelgavas policija esot K. Celmiņu aicinājusi par konsultantu noziegumu atklāšanā, no tā gan maestro esot attiecies.

K. Celmiņa interese par cilvēku ārējo veidolu un iekšējo pasauli ļoti labi parādās viņa gleznotajos portretos. Portrets bija viens no meistara iemīļotajiem žanriem visu radošo mūžu. Ar īpašu iejūtību un smalkumu K. Celmiņš gleznoja sieviešu portretus. Retāk par modeļiem tika izvēlēti vīriešu kārtas pārstāvji. Labprāt mākslinieks pievērsās arī pašportretam.

Tā kā 1944. gadā kara liesmās gandrīz visi K. Celmiņa darbi gāja bojā, šodien neiespējami rast pilnīgu priekšstatu par viņa Jelgavas perioda veikumu kopumā. Bet, kā zināms, Jelgavas laiks māksliniekam bija visnotaļ ražīgs. Priekšpusdienas pagāja strādājot ģimnāzijā, bet pēcpusdienas pēc nelielas atpūtas tika veltītas radošam darbam. Pavasarī un rudenī meistars gleznoja, bet ātri krēslojošajās ziemas dienās galvenokārt nodarbojās ar rotu kalšanu. Vasaras kopā ar ģimeni tika pavadītas jūrmalā, „Valteros”, tad K. Celmiņš aktīvi nodevās plenēra studijām. Vasarās viņš gleznoja arī pie Gaujas Cēsu un Siguldas apkaimē un citās Latvijas vietās. Diemžēl saglabājušies tikai daži šī laika darbi. Par pārējiem var spriest vienīgi pēc dažiem vispārīgiem pieminējumiem recenzijās, nosaukumiem izstāžu katalogos un atsevišķām melnbaltām reprodukcijām. Agrākā no tām attiecas uz 1923. gadu. Tas ir mākslinieka pašportrets. Pēc nedaudzajām reprodukcijām redzams, ka K. Celmiņš iemēģinājis savā glezniecībā dažādus modernisma izteiksmes līdzekļus. Tajā laikā latviešu glezniecībā raksturīgie franču, vācu un beļģu mākslas iespaidi arī viņam, protams, negāja secen. Jādomā, ka Maskavā pavadītajā laikā uz K. Celmiņu iespaidu atstājuši turienes pazīstamie sezanisti – Iļja Maškovs un Pjotrs Končalovskis, kā arī Roberts Falks, Mihails Larionovs, Konstantīns Korovins u. c. mākslinieki, kuri inspirējās no franču fovistiem un postimpresionistiem. Divdesmito gadu beigās K. Celmiņa eļļas triepiens kļuva sīkāks, impresionistiskāks. Mākslinieks strādāja ne tikai ar eļļu, bet arī ar akvareli un pastelēm.

K. Celmiņa gleznotajās ainavās dominē vēsi zaļie un zili violetie toņi. Uz īpatnējo mākslinieka stilu un savdabīgo gleznu kolorītu recenzijā par kādu no „Zaļās Vārnas” izstādēm norādījis mākslas zinātnieks Visvaldis Peņģerots: „K. Celmiņš ir ļoti savāds cilvēks. Dažreiz viņš izstāda pārdošās krāsās gleznotas ģimētnes, kas atgādina maskavieša Maškova darbus, citureizi – neizprotamas alegorijas. Īpatnējs ir viņa zaļi violetais kolorīts, sevišķi ainavu gleznojumos. Šogad viņš mokās ar ģimētnēm, nevarēdams lāgā sasaistīt savus portretus ar gleznu fonu.” (Peņģerots 1933, 94–95) Par portretu foniem V. Peņģerotam diez vai var piekrist, lai gan spriest mēs varam tikai pēc 1927. gadā gleznotā M. Lambertas portreta melnbaltas reprodukcijas un 1935. gadā gleznotā mākslinieka sievas portreta. Abi portreti spilgti parāda K. Celmiņa neikdienišķo pieeju realitātei un viņa mākslas liriski romantisko stīgojumu. Zināms, ka mākslinieks Jelgavā gleznojis arī atsevišķus vīriešu portretus, tostarp jau pieminēto ar Triju Zvaigžņu ordeni apbalvoto J. Lapiņu.

Kas attiecas uz V. Peņģerota pieminētajām „neizprotamajām alegorijām”, nedaudzajās reprodukcijās tās ir redzamas, izpildītas akvareltehnikā. Tēmas tiešām savdabīgas – tēlojumi fantastiski simboliskā garā ar rezignēti fatālām pieskaņām un liriskiem nosaukumiem: „Vakara saule mākoņu krustos”, „Ziedu dzīvīte”, „Skumju laiva”, „Pērļu jūra”. Darba „Skumju laiva” reprodukcijas mugurpusē autors uzrakstījis: „Pāri Zemgales ūdeņiem ar zemapziņas nojautām skumjas slīd.” Var domāt, ka mākslinieks šai darbā atklājis priekšnojautas par Latvijas turpmāko likteni.

Daži mākslas mīļotāji viņa radītajās fantastiski tēlainajās noskaņās saskatīja līdzību ar lietuviešu mākslinieku Mikolaju Čurļoni. K. Celmiņa simboliskajās „fantāzijās” var atrast radniecību ar 1917. gadā mirušā gleznotāja romantiķa Rūdolfa Pērles daiļradi. Dažos K. Celmiņa darbos redzami folkloras iespaidi. Darbā „Kumeliņi” redzams mākslinieka iemīļots motīvs – pār jūras bangām auļojoši stilizēti kumeli. Jūras tēma K. Celmiņa mākslā ieņem īpašu vietu. Iespējams, ka kopā ar ģimeni Jūrmalā pavadītajās vasarās gūtie iespaidi ierosināja mākslinieku pievērsties šai tēmai. K. Celmiņa gleznotās un zīmētās jūras un viļņu ritmi – ne Jelgavas periodā, ne arī vēlāk Liepājā – nekad nav reālistiskas dabas studijas. Mūžam mainīgo ūdens stihiju meistars ik reizi ir pakļāvis savas mākslas stilistikas raksturīgajai interpretācijai.

Apskatot K. Celmiņa stilizāciju rokkrakstu kopumā, redzams, ka tas no stingrām un asi lauztām līnijām divdesmitajos gados pārveidojās liektās un plūstošās līnijās trīsdesmitajos gados. Stingru, stabilu un nedaudz ģeometrizētu ritmu vietā stājās izteikti plastiski dinamiski.

Dzīvojot Jelgavā, bez portretiem, ainavām un alegoriski simboliskajiem darbiem K. Celmiņš ir gleznojis arī figurālas kompozīcijas. Iespējams, ka lielākā daļa no tiem bija pasūtījuma darbi. Tiem bija nacionāli patriotiski sižeti

ar raksturīgiem tautiski etnogrāfiskiem elementiem. Kaut arī šādi figurālie darbi nebija K. Celmiņa īstais ampuā, viņš, būdams patiess Latvijas patriots, tādus labprāt ir gleznojis. Nav gan zināms, tieši cik figurālu kompozīciju meistars tajā laikā radījis.

1923. gadā K. Celmiņš pievērsās vēl lielākam projektam, proti, pēc viņa meta tika uzcelts 5,70 m augsts piemineklis Ložmetējkalnā. Tas veltīts 1916.–1917. gadā Ziemassvētku un Janvāra kaujās kritušo latviešu strēlnieku piemiņai. Piemineklis tika uzcelts par ziedojumiem un izmaksāja 5800 Ls. To 1924. gada 7. septembrī atklāja valsts prezidents Jānis Čakste.

Par prasmīgu un savdabīgu meistarū K. Celmiņš sevi apliecināja sudraba kalumos: rotās, vāku kalumos, galda piederumos u. c. 1925. gadā izdotajā grāmatā „Latvju māksla” Jānis Dombrovskis ir atzīmējis: „No jauniem māksliniekiem sudraba kalumiem ar lielu mīlestību nodevies Kārlis Celmiņš, pagatavodams lielāku skaitu stipri īpatnējas saktas un citus izstrādājumus sudrabā.” (Dombrovskis 1925, 236) Līdzīgi kā gleznojumos un zīmējumos arī šā laika sudrabkalumos vērojams formu asums, lauztu līniju un formu pārsvars. Saktās, adrešu vāku kalumos un citos sudraba darinājumos izmantotas ģeometriskās formas un ornamentu, dažādi tautisko rakstu motīvi. Kā jau agrāk minēts, K. Celmiņš labi pārzināja latviešu ornamentu, viņa radītajiem darbiem piemīt oriģināli latviskas formas. Meistars sudrabkalumos stilizējis arī augu un dzīvnieku motīvus. Kā stāstījis, tā arī kalumos šī stilizācija no asākas un ģeometriskākas pamazām pārveidojās liektākās, plastiskākās formās. K. Celmiņa juvelierkompozīciju lielie apjomi veiksmīgi apvienoti ar smalki faktūrētām virsmas apdarēm. Dažos kalumos kā mirdzoši akcenti izmantoti dārgakmeņi vai pusedārgakmeņi.

Lietišķās mākslas jomā K. Celmiņš darināja ne tikai sudrabkalumus, bet veica arī zīmējumus, pēc kuriem tika izgatavoti dažādi dekoratīvi priekšmeti. Tā, piemēram, pēc mākslinieka zīmējumiem Jelgavas Klasiskajai ģimnāzijai tika izgatavots jauns karogs un seši dekoratīvi svečturi. Jauno karogu 1939. gada 20. aprīlī iesvētīja arhibīskaps T. Grīnbergs latviskās ģimnāzijas 20 gadu pastāvēšanas svinībās. (Veisbergs 1974, 59) Turklāt K. Celmiņš bieži dekorēja oficiālās telpas svinībām un kopā ar audzēkņiem noformēja ģimnāzijas interjeru dažādiem svinīgi saviesīgiem pasākumiem.

Tā, nenogurstoši darbojoties Jelgavas Klasiskajā ģimnāzijā un radoši strādājot, K. Celmiņam aizritēja divdesmit ražīgi gadi brīvajā Latvijā. Atsevišķi mākslinieka darbi aizceļoja arī uz ārzemēm. Ar ģimnāzijas kolēģa, lietuviešu izcelsmes katoļu mācītāja Kazimira Jansenas starpniecību dažas gleznas nokļuva pat Vatikānā.

Kad pienāca 1940. gads, K. Celmiņš turpināja strādāt ģimnāzijā. Boļševiku okupācijas varas represijas izjuta arī pasniedzēji, jo mācības skolās tika

3. attēls.
K. Celmiņš
„Asins jūra”,
 1944.
 Papīrs, krāsainie
 zīmuļi,
 24 x 33 cm.

pārveidotas atbilstoši ideoloģiskajām prasībām. Kā savu zemi mīlošu īstu patriotu K. Celmiņu nomāca okupācijas žņaugi. Vienlīdz naidīga bija viņa attieksme kā pret lielinieku okupantiem, tā arī pret vācu iekarotājiem, kuri ienāca Latvijā gadu vēlāk. 1940. gadā K. Celmiņam lika noformēt ģimnāzijas zāli kādam ideoloģiskajam pasākumam, izkarot sarkano karogu. Viņš novietoja prožektoru virs izkārtā audekla tādā veidā, lai šaurais gaismas staru kūlis tā vidū veidotu gaišu joslu, atgādinot Latvijas nacionālo karogu. Ideoloģiskie darboņi, tiklīdz to pamanījuši, prožektoru novāca, bet brīnumainā kārtā par šo joku K. Celmiņam nenācās ciest.

Drausmīgajos nemiera gados māksliniekam bija grūti radoši strādāt. Drūmās noskaņas un pārdomas viņš paretam izlika uz papīra simbolisku zīmējumu formā. 1944. gadā tapis arī neliela formāta krāsains zīmējums, kurš ilgus gadus tika glabāts paslēpts aiz kādas gleznas, „Asins jūra” – sarkani bangojošas jūras viļņos atkārtojas Latvijas nacionālā karoga motīvs, kurš skaidri izcelts zīmējuma priekšplānā. Priekšplāna kreisajā pusē redzama liela, plēsīga zivs, kura atpletusi rīkli, lai norītu mazu zivtiņu (sk. 3. attēlu).

1944. gada 28. jūlijā Padomju armija atkal ienāca Jelgavā. Vācieši atkāpās. Iepriekšējā dienā krievu aviācija piecas stundas bombardēja pilsētu. Šajā bombardēšanā un nākamās dienas ugunsgrēkā bojā gāja daudzi Jelgavas iedzīvotāji. Senā Zemgales metropole tika pārvērsta kūpošos gruvešos. Šajos gruvešos izplēnēja gandrīz visi divdesmit četrus gadus radītie K. Celmiņa darbi. Līdzīgs liktenis piemeklēja arī citus Jelgavas māksliniekus, tostarp arī K. Celmiņa draugu un līdzgaitnieku K. Baltgaili. Jelgavas drupās palika arī lielmeistara Vilhelma Purviša labākās gleznas, jo likteņa ironija bija tāda, ka,

cerot uz lielāku drošību, V. Purvītis savus vērtīgākos darbus bija nogādājis Jelgavā. Īsi pirms prombraukšanas viņš tikās arī ar K. Celmiņu un lūdza tam pieskatīt savu Jelgavas māju. Turēdams doto vārdu, K. Celmiņš to arī darīja, kad liktenīgajā dienā viņš devās nelielajā apgaitā, lai pieskatītu V. Purvīša māju, sākās bombardēšana. V. Purvīša darbi vairs nebija glābjami. K. Celmiņš no krītošajām bumbām paglābās mājas dārza patversmē. Atgriežoties viņš arī savu māju atrada drupās. Ģimene, par laimi, bija sveika un vesela, taču pārdzīvojums bija neizsakāms, un smeldzi par zaudēto mākslinieks izjuta līdz pat mūža beigām.

Tā ar smagu sirdi atstādams savu pirmo dzīvi (tā K. Celmiņš pats vēlāk mēdza izteikties, un uz dažiem vēlākā laika darbiem līdz ar datējumu pie-rakstīti: „Otrais radošās dzīves sākums pēc Jelgavas nopostīšanas.”) un savus garabērnus Jelgavas drupās, mākslinieks K. Celmiņš ar sievu, trīspadsmit gadus veco dēlu un sešus gadus veco meitiņu līdz ar citiem bēgļiem atstāja degošo pilsētu. Zirgu pajūgā viņi devās uz Rīgu.

Juku laiks un pirmie pēckara gadi

Rīgā mākslinieka ģimene uz kādu laiku apmetās pie K. Celmiņa māsas Elzas Klaustiņas, bet tad drīzumā aizbrauca pie Irmas Celmiņas radiem uz Dundagu. Tur neziņā par savu un arī visas Latvijas turpmāko likteni tika aizvadīts nepilns gads.

Lai arī cik liela bija pārdzīvojuma radītā nomāktība, K. Celmiņš tomēr pa retam brīvajos brīžos zīmēja. Tie pārsvarā bija īstermiņa zīmējumi, dabas skices uz nelielām papīra lapām.

Pirmais pēckara gads K. Celmiņam sākās Tukumā, kur viņš iekārtojās darbā keramikas darbnīcā. Gadsimta sākumā savu podniecību šeit bija dibinājis Jānis Krievs, kura paša darbi atzinību bija guvuši I Latvju daiļamatu izstādē, un trīsdesmitajos gados jau pārstāvēja latviešu mākslu ārzemēs. K. Celmiņa uzdevums bija izgatavoto trauku dekorēšana. Zīmējumi tika izpildīti ar glazūras krāsām, vai iegravēti izstrādājumu virsmā. K. Celmiņš šajā darbnīcā nostrādāja tikai nedaudz ilgāk par gadu. Pārsvarā trauki tika gatavoti kā masveida produkcija un dekorēti vienkāršiem ornamentiem. Šis diezgan mehāniskais process nevarēja ilgstoši piesaistīt tādu radošu personu kā K. Celmiņš. Taču podniecībā tika veidoti arī trauki variētās formās, kam keramikas meistari piešķīra katram savu, individuālu apveidu. Šeit tad arī dekorētājam bija iespējas parādīt savu māksliniecisko rokrakstu un izdomu. K. Celmiņš šos traukus dekorēja gan ar stingri ģeometriskiem tautas rakstiem, gan ar plastiskām, stilizētām augu, dzīvnieku un cilvēku kompozīcijām, daudzām par pamatu tika ņemti tautasdziesmu motīvi.

1946. gadā K. Celmiņš saņēma piedāvājumu strādāt Liepājas mākslas vidusskolā, tolaik sauktajā – daiļamatniecības skolā. Tās direktors Jānis Sudmalis uzaicināja mākslinieku un pedagogu K. Celmiņu izveidot skolā metāla un dzintara apstrādes darbnīcu. Un K. Celmiņš piekrita.

Pilsētā pie jūras

Tā K. Celmiņš savu „otro dzīvi” uzsāka un aizvadīja vēju caurpūstajā piejūras pilsētā Liepājā. Lai varētu uzsākt darbu mākslas skolā, vispirms bija jāpierāda pilntiesība uz skolotāja darbu, jo nepieciešamie dokumenti Jelgavā bija zaudēti. Vairāki cilvēki rakstiski apliecināja K. Celmiņa profesionālo atbilstību un kvalifikāciju.

Vadot dzintara un metālapstrādes nodaļu, K. Celmiņš pats gatavoja zīmējumus un skices, pēc kuriem audzēkņi izpildīja kompozīcijas materiālā. Stroganova skolā K. Celmiņš bija labi apguvis metāla māksliniecisko apstrādi un sasniedzis virtuozitāti un izpildījuma smalkumu mazo formu sudraba izstrādājumos. Bet kā mākslinieku viņu maz interesēja amatnieciskā metāldarbu puse – lodēšana, metināšana utt. Šajās lietās nereti radās zināmas grūtības.

Bez metālmākslas un dzintarapstrādes K. Celmiņš Liepājas lietišķās mākslas skolā vēlāk ilgus gadus pasniedza arī zīmēšanu, gleznošanu, kompozīciju un veidošanu.

Neskatoties uz psiholoģiskajām un materiālajām grūtībām pēckara gados, mākslinieks atrada sevī spēkus no jauna īsti pievērsties arī radošajam darbam. Bija grūti sameklēt gleznošanai nepieciešamos materiālus, tādēļ šajā laikā K. Celmiņš izmantoja tos, kas bija pieejami, un tie bija skolēniem paredzētie krāsainie vaska krītiņi. Viņš zīmēja uz rupji faktūrēta tumši dzeltena toņa papīra.

Dzīve Padomju Latvijā K. Celmiņam sākās grūti. Laikā, kad viss, arī māksla, tika pakļauta „komunisma gaišo ideālu” prasībām, māksliniekam ar tik individuālu radošo domu un rokrakstu neklājās viegli. Apstākļos, kad no visiem māksliniekiem tika pieprasīta „sociālistiskā reālisma daiļrades metodes” apguve, vienmēr modrā „lielā sociālistiskā laikmeta” acs dažu vietējo gleznotāju personā K. Celmiņa zīmētajos jūras kumeliņos bija saskatījusi buržuāziskās ideoloģijas simbolus. Tādi talantīgi mākslinieki kā Valters Uzticis un Teodors Uldriķis tajā laikā ne tikai paši propogandēja „padomju mākslas drošo ceļu”, bet arī apkaroja tos, kuri pa šo ceļu iet nevēlējās. 1947. gada novembrī, „sagaidot Lielās Oktobra Sociālistiskās revolūcijas trīsdesmito gadadienu”, Liepājas muzejā notika pilsētas mākslinieku izstāde, kurā piedalījās arī K. Celmiņš. Recenziju par izstādi laikrakstā *Komunisti*

uzrakstīja T. Uldriķis. Par labākajiem K. Celmiņa darbiem apzīmējis krāsainos ainavu zīmējumus, viņš asu kritiku vērsa pret zīmējumu „Jūra”: „Nepatīkami skatītājs jūtas pārsteigts, ielūkojoties K. Celmiņa alegoriski-stilistiskajā zīmējumā „Jūra”. No šī zīmējuma skatītājam pretim dveš mistika, nezinātniskums, atkāpšanās no sociālistiskā reālisma principiem mākslā. [...] Padomju cilvēks, kas uzcēlis varenāko valsti pasaulē, pratis to nosargāt un tagad dzīvo tālāk savu lielo dzīvi, prasa no mākslinieka, lai tas ar savu radošo darbu kalpotu mūsu tālākiem mērķiem. Katra cita māksla padomju cilvēkam ir nesaprotama un sveša. Pie pēdējās ir pieskaitāms arī K. Celmiņa zīmējums „Jūra”” (Uldriķis 1947) K. Celmiņu ārkārtīgi satrieca šī kritika. Pēc tāda raksta varēja zaudēt darbu vai piedzīvot vēl lielākas nepatīkšanas. Vienmēr iejūtīgais un labsirdīgais mākslinieks nemēdza turēt ļaunu prātu pret cilvēkiem, bet ar šo recenziju T. Uldriķis sev iemantoja ienaidnieku uz visu mūžu.

Pirmajos gados, sākot dzīvi Liepājā, K. Celmiņš attiecībās ar cilvēkiem bija piesardzīgs un nogaidošs. Bet, neskatoties uz to, viņam tomēr atkārtoti iznāca darīšanas ar iestādi Liepājā, kas bija analoga Rīgas „stūra mājai”. Tam par iemeslu bija viena otra nevietā pateikta frāze vai nu skolā, vai stāvot pēckara gadu kilometriem garajās cukura rindās.

Nesaskaņas K. Celmiņam radās arī ar skolas vadību, un viņš tika dažādi ierobežots – pēc diviem darba gadiem viņu atstādināja no nodaļas vadīšanas, samazināja stundas utt. 1950. gadā K. Celmiņu izslēdza no mākslinieku savienības, kurā viņš bija iestājies, jau būdams Liepājā. „Nezinātniskums un atkāpšanās no sociālistiskā reālisma principiem” – šāds novērtējums oficiālajā attieksmē pret mākslinieku saglabājās ilgi. Rezultātā tika zaudēti labklājību nodrošinošie pasūtījumi, izdevīgas izstādīšanās iespējas, iekļūšana iespieddarbos utt. Bet K. Celmiņš bija nelokāmi principiāls savos uzskatos, viņa mākslas patiesības izpratne nebija ietekmējama. Viņš gleznoja to, kas viņa dvēselei un izjūtām bija tuvs, un nepielāgojās oficiālajām prasībām. „Kā mākslinieks viņš bija sava ceļa gājējs. Kad vairums mākslinieku pakļāvās dzīves apstākļu uzspiestām normām, viņš mierīgi turpināja gleznot pēc savas iekšējas izjūtas un paša pārbaudītām atziņām. Katra mākslinieka sūtība ir individualitāte, un viņš izpelnījās brīvdomātāja, nepakļāvīga individuālista slavu. Bieži bija konfliktā ar tā laika ideoloģijai pakļautiem cilvēkiem.” Tā, pagātnē atskatoties, K. Celmiņu vērtēja viņa skolniece, tēlniece, Mirdza Lukaža.¹ Par kompromisu var uzskatīt vienīgi to, ka mākslinieks piekrita pierakstīt dažiem darbiem „labskanīgus” nosaukumus – „Darba pirmrindniece” (1964), „Pastnieks. Darba trieciennieks” (1958), „Darba veterāns” (1950), lai tos varētu izlikt izstādē, bet mazās meitenes

¹ No autora sarunas ar tēlnieci M. Lukažu 1997. gada 11. janvārī.

Mārītes portretam šādā pašā nolūkā piegleznoja oktobrēnu nozīmīti, kuru vēlāk bija domājis aizkrāsot.

1957. gadā K. Celmiņam atjaunoja Latvijas PSR Mākslinieku savienības piederību. No vēstulēm, kuras glabāja mākslinieka meita Lija Mincenberga, uzzinām, ko šajā sakarā rakstījis K. Celmiņa jaunības draugs tēlnieks Kārlis Jansons no Cēsīm: „Man liels prieks, ka Tev izdevās tas numurs ar to savienību. Apsveicu! Vēlu, Tu teiksi. Jā. [..] Es domāju, ka vari būt lepns. Tur tikt iekšā nav patiešām viegli. Ja nu Tu esi „iekšā”, tad zini, ka labuma liela jau nemaz nebūs Tev no tā. Bet, ja esi „ārā”, tad sliktums var būt ļoti, ļoti liels. [..] Tikai ļoti-ļoti Tevi lūdzu – nemeklē taisnību...”

Lai arī K. Celmiņš bija sabiedriska un cilvēkus mīlošs, savā mākslā un dzīves uztverē viņš bija vienpatis un palika daudzu nesaprasts un vientuļš. Asi uztvēra pret sevi vērstās netaisnības, bet pārdzīvojumus paturēja dziļi iekšienē. Gleznošana palīdzēja vieglāk pārvarēt visas likstas. Un vēl mākslinieks rakstīja dzejoļus. Uz papīra tika izliktas gan liriski romantiskās noskaņas, gan arī skumjo brīžu drūmās pārdomas. Bet, lai arī cik grūti klājās, nekad netika pilnībā zaudētas cerības. Arī klusa cerība par to, ka Latvija reiz varētu atgūt zaudēto brīvību. Tā izskan vairākos ap 1953. gadu piezīmju blociņā ierakstītajos dzejoļos.

Ap piecdesmito gadu sākumu mākslinieka daudzpusīgais talants no jauna aptvēra visus vēl Jelgavā apgūtos žanus. 1950. gadā darināts jau liels skaits portretu ar zīmuli un akvareļkrāsām, bet ap piecdesmito gadu vidu mākslinieks jau konsekventāk pievērsās eļļas tehnikai. Dažos no pirmajiem šī laikposma portretiem jaušams zināms stīvums, modeļi neveikli pozējoši, gleznojumā pietrūkst svaiguma un tehniskās veiklības. Taču drīz K. Celmiņš atguva meistarību, kura kara un pirmajos pēckara gados bija nedaudz iesūbējusi. Šai laikā parādījās viņa glezniecībai turpmāk raksturīgais smalkais triepiens. Piecdesmito gadu beigās un sešdesmito sākumā gleznotie portreti izceļas ar komponējumu un kolorīta dažādību, dinamisku otas rakstu un smalkiem portretējamo raksturojumiem. Līdzīgi kā agrāk mākslinieks glezno galvenokārt sieviešu portretus. K. Celmiņa gleznoto jauno sieviešu sejās vērojama gan koķeta noslēpumainība un rotaļīgs mirdzums acīs, gan sapņains melanoliskums (sk. 4. attēlu). Katru audeklu meistars pratis piepildīt ar individuālu, neatkārtojamu psiholoģisko klimatu. K. Celmiņa portretos sejas parasti atveidotas $\frac{3}{4}$ pagriezienā, pret gleznotāju vērstu skatienu (no portreta acis raugās tieši skatītājā). Tas liecina par nepārtraukto psiholoģisko kontaktu, kāds pastāvējis starp modeli un mākslinieku seansa laikā. Acu atveidojumam gleznotājs vienmēr veltījis īpašu uzmanību. Biežāk kā pirms kara K. Celmiņš pievērsās vīriešu portretiem. Galvenokārt gleznoti māksliniekam personīgi labi pazīstamie Liepājas inteliģences pārstāvji.

4. attēls.

K. Celmiņš „Austra”

(Austras Pumpures portrets),
1960.

Kartons, eļļa, 50 x 46 cm.

Modeļi parasti izvēlēti ar izteikti individuāliem, izteiksmīgiem sejas vaibstiem.

Piecdesmito gadu vidū K. Celmiņš uzgleznojis vienīgo zināmo pēckara gadu figurālo kompozīciju „Dziesminieki”. Tas droši vien bija pasūtījuma darbs, jo tika novietots Liepājas mūzikas skolā. Tā ir trīsfigūru kompozīcija, kas stila ziņā ļoti līdzīga trīsdesmitajos gados gleznotajiem figurālajiem darbiem.

Stabilu vietu mākslinieka glezniecībā ieņēma klusās dabas. Māla trauki, grāmatas, augļi – K. Celmiņa klusajās dabās visbiežāk redzamās lietas. Iemīļots priekšmets ir paša mākslinieka dekorētais svečturis. Bieži klusajās dabās piedalījušies K. Celmiņam mīļie ziedi. Klusajās dabās, līdzīgi kā portretos, gadu gaitā K. Celmiņa gleznošanas maniere īpaši nemainījās. Gandrīz visos darbos klātesoši nelieli, liektie, impresionistiskie triepieni, kas uzreiz ļauj atpazīt K. Celmiņa rokrakstu. Piecdesmitajos gados un sešdesmito gadu sākuma darbos šie sīkie triepieni sekoja gludākiem un blīvākiem pagleznojuma slāņiem, bet sešdesmito gadu vidū ieguva aizvien patstāvīgāku raksturu.

Iepriekšminētās gleznošanas īpatnības redzamas arī K. Celmiņa gleznotajās ainavās. Kaut arī meistars bija rūpīgs dabas vērotājs un labprāt gleznoja ainavas, tomēr, spriežot pēc darbu skaita, īpašs plenēra fanātiķis viņš nav bijis. Viņa ainavas arī neizceļas ar pārlietu oriģinalitāti un dabas stūrīšu

izmeklētību. Parasti tie ir vienkārši dabas skati ar kokiem un atsevišķām ēkām. Mākslinieks gleznojis gan Liepājā un Aizputē, gan arī Cēsīs, kur viņš vasarās bieži viesojās pie jaunības draugiem K. Jansona un K. Baltgaiļa. Vairākus dabasskatus ar eļļu un akvareli K. Celmiņš ir uzgleznojis 1965. gada vasarā Palangā, kad kopā ar citiem māksliniekiem uzturējies Vissavienības mākslinieku plenērā Palangas jaunrades namā. Mākslinieks ne pārāk bieži, bet labprāt gleznoja reālus dabasskatus, taču viņa darbu klāstā un daudzajos jūras tematikai veltītajos darbos mēs neatrodam nevienu reālistisku jūras studiju. Jūras attēlojumā meistars izmantoja jau trīsdesmitajos gados atrastos un izstrādātos principus. Piecdesmito gadu beigās šī tēma no jauna un ar jaunu spēku atsāka skanējumu K. Celmiņa mākslā. Atkal viņš izmantoja savus iemīļotos tēlus. Atkal parādījās no tautasdziesmām nākušie, mākslinieka izlolojie „jūras kumeliņi”. K. Celmiņa interpretācijā jūra nav vienkārši gleznains ūdens klajs, kas maina savu izskatu atkarībā no vēju plūsmas un diennakts stundas apgaismojuma. Jūra māksliniekam bija īpašs simbols, fantastiska, mistiska stihija, kura var pieņemt gan liriski rotaļīgu, gan trauksmaini dramatisku veidolu, universāls simbols dvēseles pārdzīvojumu atklāšanai un šifrētu domu un atziņu iemiesošanai. Pat konkrētu, dabā novērotu skatu – saules staru izlaušanos caur mākoņu vāliem un izlīšanu pār bangojošu jūru darbā „Starotā jūra” (1960) – meistars atveidojis kā fantastisku gaismas acu atvēršanos debesīs. Visdažādākajās formu variācijās viņi tēloti daudzos nelielos zīmējumos. Mākslinieks radījis veselu sēriju šādu „Jūras ritmu” zīmējumu. Viņš stundām ilgi vēroja jūru, pētot bangu iekšējo struktūru, to velšanos pāri sēkļiem, ūdens masu plīšanu un atplūšanu no krasta. Pēc tam tas viss, izlaists caur K. Celmiņa īpatnējo, neatkārtojamo māksliniecisko prizmu, pakļauts dekorativizētai ritmizācijai, ieguva oriģinālu tēlainu, niansētu noskaņu formu.

Nenoliedzot K. Celmiņa darbu gleznieciskās kvalitātes, acīmredzams, ka zīmējums ir viņa mākslas galvenais stūrakmens. Gan rūpīgi izstrādātie portreti un klusās dabas, gan K. Celmiņa jūru stilizētā ritmika balstās uz pārlicinošu zīmējumu. Meistara atstātajā mantojumā ir arī ne mazums patstāvīgu zīmējumu, galvenokārt tie ir jau pieminētie portreti.

K. Celmiņš sevi ir apliecinājis arī kā spējīgu un interesantu grafiķi, radīdams savdabīgā stilā izstrādātas grāmatzīmes un monogrammas. Šo savu daudzpusīgā talanta šķautni viņš izkopa jau Jelgavā, zīmējot monogrammas un ekslibrus (*ex libris*) saviem draugiem un paziņām. Arī Liepājā K. Celmiņš saviem draugiem nereti veltīja šādus nelielus, smalkus grafikas darbus. Tās ir elegantas vijīgu līniju kompozīcijas, kurās stilizētās formās iekļauti mākslinieka iemīļotie dabas tēli: zirdziņi, spārītes, ziedi u. c. Daudzās grāmatzīmēs redzami arī jūras un zēģellaivu motīvi. K. Celmiņa grafisko stilizējumu

nosacīti var apzīmēt par tautiski romantisku. Visdaudzveidīgākajās formās ir veidotas monogrammas. Tās komponētas gan asās ģeometriskās līnijās, gan izteikti vijīgos plastiskos veidojumos. Mākslinieks tās mēdza veikli zīmēt arī skolā stundās un atdāvināt saviem audzēkņiem.

K. Celmiņš nepārtrauca arī metāla rotu darināšanu, taču materiālu apsvērumu dēļ to darīja ievērojami retāk kā pirmskara laikā.

Savus darbus meistars regulāri izstādīja publikas vērtējumam. Kaut gan pēc 1947. gadā saņemtajiem nopelniem K. Celmiņš vairākus gadus savus darbus neeksponēja, turpmāk piecdesmitajos un sešdesmitajos gados mākslinieks izstādēs piedalījās regulāri gan vietējās Liepājas mākslinieku skatēs, gan arī citās pilsētās. 1956. gadā viņš piedalījās Cēsu 750 gadu jubilejai veltītajā izstādē ar pieciem darbiem un turpmākajos gados regulāri sūtīja savus darbus uz Cēsu novada mākslinieku izstādēm. 1960. gadā meistars Liepājā sarīkoja savu pirmo personālizstādi, iepazīstinot plašāku publiku ar pēckara gadu veikumu un izstādot arī nedaudzos saglabātos Jelgavas perioda darbus. Nākamajā gadā personālizstāde tika eksponēta Jelgavā. Bet 1964. gadā, savā septiņdesmitajā dzīves gadā un piecdesmitajā gadā kopš pirmās piedalīšanās Latviešu IV mākslas izstādē, K. Celmiņš veltīja personālizstādi savai dzimtajai pilsētai – Cēsīm. Tajā tika izstādīti 50 gleznojumi un 20 zīmējumi un ekslibri. Jubilejas sakarā māksliniekam piešķīra Latvijas PSR Kultūras ministrijas goda rakstu. K. Baltgailis izstādes recenzijā par K. Celmiņu deva šādu vērtējumu: „Celmiņš kā gleznotājs iet savu patstāvīgu ceļu, neatgādinot nevienu citu no mūsu māksliniekiem. Viņa gleznas ir krāsu bagātas, ar stingru zīmējumu un rūpīgu apdari.” (Baltgailis 1964) Turpmākajos gados ar lielāku vai mazāku darbu skaitu mākslinieks regulāri piedalījās izstādēs Liepājā.

Blakus izstādēm turpinājās ikdienas darbs Liepājas lietišķās mākslas skolā. Kā jau iepriekš minēts, ar skolas direkciju un īpaši partijas funkcionāriem K. Celmiņam nekādas labās attiecības nebija izveidojušās, nereti starp tiem notika asas sadursmes. Turpretī K. Celmiņa attiecībās ar audzēkņiem nekas tamlīdzīgs nenotika. Mākslinieks vienmēr bija skolēnu draugs, tā tas bija Jelgavā un turpinājās arī Liepājā. Ar savu atklātību, vienkāršību, izpratni un labsirdīgo humoru K. Celmiņš vienmēr iemantoja savu audzēkņu cieņu un mīlestību. Darbs skolā viņam nebija tikai iespēja iegūt dzīvei nepieciešamo naudu. Iepazīstoties ar skolēnu atmiņām, redzams, ka K. Celmiņš bija skolotājs ar talantu, iespējams, šis darbs pat bija viņa aicinājums. Stundās īpašu uzmanību K. Celmiņš veltīja tiem skolēniem, kuriem darbs gāja grūtāk. Viņš apsēdās tam blakus, norādīja uz kļūdām un nepieciešamības gadījumā pats pielika roku skolēna darbam. Viņš vienmēr bija labsirdīgs, pacietīgs un arī ļoti vērīgs. Neviens nekad nedzirdēja skolotāju baramies vai paceļam balsi. Reiz

viņa skolnieks un vēlākais kolēģis Laimonis Burvis, viens pats klasē neuzmanīgi darbojoties ar lodlampu, sadedzinājis K. Celmiņa zīmējumus, pēc kuriem skolēni strādāja metālmākslas nodaļā. Skolotājs, par to uzzinot, nekādus pārmetumus nav izteicis, lai gan sākumā viņam bijušas aizdomas par tīšu ļaundarību. Miermīlīga un nosvērta izturēšanās nebija piespiedu savaldības rezultāts, tā bija K. Celmiņa raksturā, tādēļ viņš varēja sekmīgi nodot savas zināšanas citiem, un darīja to ar prieku. „Kā pedagogs viņš bija ļoti nozīmīgs, jo noteikti gribēja audzēknim kaut ko iemācīt. Viņš nojauc jebkuru barjeru starp nemākuli skolnieku un mākslinieku. Iedrošināja, stimulēja darbam. Laikā, kad individualitāte tika nospiesta, lika būt visiem vienādiem, slavīnāt vadoņus un lielo dzimteni, viņš mūs skubināja radošam darbam, izkopt katram savu mazo pasauli, skatīties paša acīm,” – tā atceras M. Lukaža.² Mācot gleznot un zīmēt, K. Celmiņš pieturējās pie klasiskajiem principiem, ko pats bija apguvis Stroganova skolā. Viņš vienmēr vērsa skolnieku uzmanību uz silto un vēso toņu attiecībām kā uz galveno glezniecības principu. Turklāt viņš prasīja izmest no paletes melno un brūnos toņus, sevišķi – strādājot ar akvareli. Viņš mācēja panākt no audzēkņiem akvarelim raksturīgo dzidrumu un caurspīdīgumu. K. Celmiņa iespaidā bērnu darbos nereti parādījās māksliniekam raksturīgie sārto un zili violeto toņu akcenti. Zīmēšanā viņš savukārt pasvītvoja precīzas gaismēnas atveidojuma nozīmi. Savi izstrādāti principi K. Celmiņam bija kompozīcijā. Teorija balstījās uz divu elementu – raisītāja un saistītāja – pielietojumu un savstarpējām attiecībām. Tēlainā formā mākslinieks šos savus principus izklāstīja arī rakstveidā savās piezīmēs, kuras bija uzglabājusi viņa meita L. Mincenberga: „Katra līnija, saprātīgi vilkta no punkta, ir radoša, mērķi meklējoša līnija, lai no mākslinieka rokas vadīta taptu par radošu elementu skaidrā formā. Līnija izejoša no punkta, lineārā kompozīcijā, ir raisītājs, bet punkts, kurš aptver vai saista līniju, ir saistītājs. Abu līniju kopējā sadarbība mākslinieka vadībā iznākumā dod zīmējumu, kuru sauc par kompozīciju, kompozīcija ir: raisītāja un saistītāja kopējās sadarbības iznākums. Grafikā tas notiek ar melnu un baltu, glezniecībā – ar vēso un silto krāsu zieda kontrastu, bet kompozīcijā ar raisošo un saistošo līniju ritmisko sadarbību. [...] Katra līnija, vilkta no punkta, ir meklējoša, radoša līnija līdz saistītāja atrašanai. [...] Katrā kompozīcijā, sākot ar ornamenta līnijām, ir jāiemācās sadalīt starpību starp ornamenta līnijām, t. i., saistītāja punkts un izraisošā līnija. Ar vārdu sakot, ir jāiedzīvojas, jāsadarbojas ar saistītāju un raisītāju, lai varētu brīvi komponēt.” Šo savu sistēmu K. Celmiņš izmantoja pats un mācīja to saviem skolēniem. Liepājas Lietišķās mākslas skolā pie K. Celmiņa mācījušies tēlnieki – Arta Dumpe, jau pieminētā Mirdza

² No autora sarunas ar tēlnieci M. Lukažu 1997. gada 11. janvārī.

Lukaža, Zezostrs Ķēdis, gleznotāji – Edgars Iltneris, Visvaldis Garokalns, metālmākslinieks un ilggadējs skolas pedagogs Laimonis Burvis un daudzi citi. E. Iltneris, atceroties savus pirmos skolotājus, par K. Celmiņu uzrakstījis: „Vistuvāk nojautām par mākslu mani pieveda K. Celmiņš – un ne tik bieži klases darbā, kā parastajās ikdienas sarunās par dažādiem jautājumiem. Celmiņš pats kā cilvēks, kā personība bija man pirmais dzīvais radošais mākslinieks, ko pazinu.” (Lāce 1992, 15–16) K. Celmiņš nebija alkohola cienītājs, bet mīlēja kopā ar tuviem draugiem pasēdēt pie glāzes kagora. Stundām ilgi viņš varēja runāt par dzīvi ar savu labu draugu, koktēlniecības pedagogu Žani Albužu. Draudzība viņu saistīja arī ar diviem savdabīgiem un humora pilniem māksliniekiem, kuri bija arī viņa darbabiedri, – Rūdolfu Priedi un Vili Viduku. Labās attiecībās K. Celmiņš bija ar Staņislavu Dingēli, Osvaidu Tiliņu, Matīsu Zavicki, Kārli Sauku un citiem Liepājas māksliniekiem. Draudzību K. Celmiņš saglabāja arī ar bijušajiem skolniekiem. Visu mūžu liels draugs bija viņa talantīgais Jelgavas audzēknis, pazīstamais grafiķis Arturs Apinis, ar kuru viņi regulāri apmainījās vēstulēm.

K. Celmiņš, būdams daudzpusīgs savās mākslinieciskajās interesēs, mīlēja mūziku, literatūru, dzeju un labprāt kontaktējās ne tikai ar tēlotājmākslas (vizuālās mākslas) pārstāvjiem, bet arī ar citu radošo mūzu kalpiem. Kā sarunā atcerējās Olafs Gūtmanis, tieši K. Celmiņš bijis tas, kurš viņu ievadījis mākslas interešu laukā. O. Gūtmanis ar mākslinieku iepazīs viņa mājās, kur, uzturoties Liepājā, viesojās ar Celmiņa kundzi labi pazīstamā Mirdza Ķempe. Tad bieži tika rīkoti vakari, kuros uzaicināja tajā laikā vēl jaunos dzejniekus Olafu Gūtmani, Jāni Peteru u. c. Dzejnieka O. Gūtmaņa personā K. Celmiņš bija atradis uzmanīgu un ieinteresētu klausītāju, kam labprāt skaidroja savu romantiski estētisko mākslas uztveri un dažkārt lasīja arī savus dzejoļus. Paša mākslinieka izjūtām un pasaules uztverei īpaši tuva bija Friča Bārdas un Zinaīdas Lazdas dzeja.

Pēdējais posms.

Ziedi

Liepājas Lietišķās mākslas skolā K. Celmiņš strādāja līdz 1967. gadam. Aizejot pensijā, sirmais meistars bija enerģijas un gaišu ieceru pilns, viņš pilnībā veltīja sevi radošam darbam. Sešdesmito gadu beigās tapuši daudzi veiksmīgi portreti un klusās dabas. Meistars turpināja risināt iemīļoto jūras tēmu. Šajā laikā tapa ne vairs lieli darbi ar jūras skatiem, bet vesela virkne izteiksmīgu zīmējumu un skiču gan ar jūras ritmiem, gan kompozīcijas ar stilizētām jūras aļģēm un zivīm. Kā īpatnēju stilizāciju objektu meistars bija iemīlojis arī rotaļīgās spāres. Šie interesantie kukaiņi redzami neskaitāmās

5. attēls.

K. Celmiņš „Kallas”,
1972.

Papīrs, krāsanie kritiņi,
pastelis,
50 x 34 cm.

skicēs ar parasto zīmuli, flomāsteru un ar akvareli kolorētos zīmējumos. Spārītes jautri lidinās virs vilku vālēm un ezera niedrēm, virs jūras putām, kurās peld jokaini ķeburainas jūras aļģes. Gan zivtiņas, gan spārītes un jūras aļģes K. Celmiņš bija zīmējis jau agrāk, taču dabas formas mākslinieku nepārstāja sajūsmināt, tāpēc viņš labprāt atgriezās pie iemīļotajiem tēliem, rādot tos savā īpatnējā skatījumā. Ar šādiem savdabīgiem zīmējumiem mākslinieks 1970. gadā papildināja tēlotājas un lietišķās mākslas izstādi „Dzintars un jūra”, kas tika eksponēta Liepājā, Ventspilī un Kuldīgā. Darbi bija sakrājušies, un 1970. gada beigās K. Celmiņš sarīkoja savu otro personālizstādi Liepājā, bet gadu iepriekš bija notikusi neliela viņa darbu skate kombināta „Māksla” salonā Rīgā.

K. Celmiņš savā daiļradē allaž ar sirsnību un mīlestību bija pievērsies ziediem, bet mūža pēdējos gados tie viņa mākslā uzdziedēja ar īpašu krāšņumu un neparastā daudzveidībā. Iepriekš ziedu noskaņas mākslinieks bija iesaistījis daudzos savos dzejoļos un gleznojis skaistas ziedu klusās dabas,

bet tad tika atmests viss liekais un palika tikai paši ziedi savās pasakaini daudzveidīgajās izpausmēs. Pēdējo gadu gleznās ziedi nekad nav attēloti vāzēs, bet tie dzīvo savā neatkarīgajā pasaulē, bieži kā gaisā uzsviesti levītē ēteriskajā telpā vai tiecas augšup trauksmaini gaisīgā lidojumā. Meistars nolika sāņus eļļas krāsas un atkal ņēma rokā krāsainos krītiņus, taču tagad tie vairs nebija nedaudzās krāsās skopiem štrihiem veikti zīmējumi, kā pēckara Liepājas ainavas, bet gan izsmalcinātas ziedu fantāzijas neatkārtojamās krāsu niansēs. Dažkārt K. Celmiņš zīmējis tikai ar vaska krītiņiem, citreiz tos kombinējis ar pasteļiem, parādot ziedu gleznās lielu virtuozitāti. Daudz skaistu darbu šajā laikā gleznots arī ar akvareļkrāsām. K. Celmiņa gleznas nav vienkārši acumirklīgas impresijas vai skaistu formu un krāsu fiksējumi uz papīra, viņš centies atklāt dziļāku būtību, katra zieda radīto neparasto noskaņu. Ziedi vienmēr atradās mākslinieka istabā. Pirms ķerties pie krāsām, viņš tos ilgi un rūpīgi pētīja, krājot un kāpinot sevī noskaņu, līdz bija gatavs to izteikt māksliniekam dāvātajā valodā. Un K. Celmiņam šī valoda bija īpaši smalka un izjusta.

Visvairāk mākslinieku interesēja ziedi ar sarežģītu plastisko formu – gladiolas, īrisi, kallas, lilijas, alpu vijolītes. Savus iemīļotos ziedus K. Celmiņš attēloja visdažādākajās variācijās – gan skaidri atpazīstamās reālās formās, gan citreiz gluži pasakainās stilizācijās. Reiz, kad viens no kallu gleznojumiem pašam licies sevišķi izdevies, K. Celmiņš ar sajūsmu izsaucies: „Šoreiz es uzgleznoju! Lai nu vēl kāds pamēģina tā pasniegt kallas, lai pamēģina tā uzgleznot!” (Sk. 5. attēlu.) Visi mākslinieka darbi piesaista ar jūtīgu, plastisku zīmējumu, taču reizēm ziedu kompozīcijas veidotas, uzsverot ziedlapu formu raksturīgos lineāros ritmus, bet citreiz tie netverami izplūst K. Celmiņa īpatnējo ņirbošo štrihu radītajā gleznieciskajā krāsu mākonī. Meistara darbos ne vien saules stari atklāj ziedu skaistumu, bet rodas iespaids, ka paši ziedi izstaro klusu, noslēpumainu gaismu. Tēlainības un liriskuma ziņā K. Celmiņa ziedu gleznas sasaucas ar Annas Sakses ziedu pasakām.

Trijos gados paveiktais guva vainagojumu 1973. gada Mākslas dienu laikā notikušajā K. Celmiņa izstādē „Ziedi”. Skatītājus priecēja ziedu tēli četrdesmit trijos no 1970. gada līdz 1973. gadam radītajos darbos. Rūpīgi ielūkojoties K. Celmiņa ziedos, atklājas visas viņa mākslas būtība – smalks, lirisks estētisms, cenšanās atklāt dvēseles skaistumu caur vizuālo formu. „Ziedi” bija meistara pēdējā izstāde. Tā notika aprīlī, bet dažus mēnešus vēlāk K. Celmiņu pieveica mūža beigās mocījusi slimība. Mākslinieks no dzīves aizgāja 1973. gada 16. oktobrī. Līdz pēdējam brīdim nesot sevī nedziestošu gaišumu, slimnīcā atrazdamies, viņš teica: „Es gribu vēl uzgleznot „Ziedu jūru”. Uz molberta iesākts palika audekls ar dažām raisītām līnijām, kuras tiecās atrast savu saistītāju...

Literatūra

- Baltgailis 1964 – **Baltgailis, Kārlis**. Kārļa Celmiņa darbu izstāde. *Padomju Druva*, Nr. 128, 1964, 29. okt.
- Dombrovskis 1925 – **Dombrovskis, Jānis**. *Latvju māksla*. Rīga : Valters un Rapa, 1925.
- Gintnere 1994 – **Gintnere, Uja**. Tas, kas atliek pēc kociņa nozāģēšanas. *Labrīt*, 1994, 7. okt.
- Imbovica 2000 – **Imbovica, Indra**. XX gadsimta izcilākie Liepājas mākslinieki. *Kurzemes Vārds*, 2020, 20. janv.
- Karlsons 1935 – **Karlsons, Žanis**. *Cilvēka ķermeņa īpatnības un psihe*. Rīga : A. Gulbis, 1935.
- Klaustiņa 1968 – **Klaustiņa, Elza**. *To nevar aizmirst*. ASV : Grāmatu Draugs, 1968.
- Lāce 1992 – **Lāce, Rasma**. *Edgars Iltners*. Rīga : Liesma, 1992.
- Peņģerots 1933 – **Peņģerots, Visvaldis**. „Zaļā vārna” krustceļos. *Daugava*, 1933, 1. pusgads. Valters un Rapa, 94.-95. lpp.
- Sūna 1974 – **Sūna, Edgars**. *Jelgavas ģimnāziju atceroties*. Hercoga Pētera ģimnāzija. ACADEMIA PETRINA 1775–1975. A. Veisberga red. Zviedrija : Ziemeļblāzma, 1974.
- Uldriķis 1947 – **Uldriķis, Teodors**. Liepājas gleznotāju darbu izstādē. *Komunisti*, 1947, 23. nov.
- Veisbergs 1974 – **Veisbergs, Arturs**. Hercoga Pētera ģimnāzija. ACADEMIA PETRINA 1775–1975. A. Veisberga red. Zviedrija : Ziemeļblāzma, 1974.
- Zemgalietis – [Dr.] Gleznu un skolēnu darbu izstāde. *Zemgalietis* (Jelgava), Nr. 122, 1922, 2. jūn., 3. lpp.
- Znotiņa-Kalniņa 1974 – **Znotiņa-Kalniņa, Emma**. *Mani skolotāji*. Hercoga Pētera ģimnāzija. ACADEMIA PETRINA 1775–1975. A. Veisberga red. Zviedrija : Ziemeļblāzma, 1974.
- БСЭ 1949–1958 – *Большая Советская Энциклопедия*. Гл. ред. С. И. Вавилов, Б. А. Введенский. Т. 41. Москва : Большая Советская энциклопедия, 1956.

Kārlis Celmiņš – Artist and Teacher

Keywords: Kārlis Celmiņš, artist, teacher, Jelgava Gymnasium, Liepāja artists, Latvian art.

Summary

Kārlis Celmiņš (1894–1973) is one of the less famous Latvian artists. He was born in Cēsis as the fifth, the last child in his family, the only son. He received an artistic education at Stroganov School of Arts in Moscow. Still studying at this school, Celmiņš took part in the IV Exhibition of Latvian Art in Riga in 1914. After he had finished school, he was drafted into the Russian Empire's army, where he was assigned a painter decorator of his regiment. Celmiņš returned to Latvia in 1918. After working as a teacher of drawing in Madona for two years, he moved to Jelgava. There he worked as a teacher of arts in Jelgava Classic Gymnasium. During the time of independent Latvia, Celmiņš actively took part in Jelgava's artistic life. He regularly displayed his works at society's "Zaļā Vārna" and other exhibitions and organized exhibitions himself together with students of the gymnasium.

Celmiņš had many-sided artistic interests. He was not only painting and drawing but also doing graphics, applied arts, making silver jewelry, and writing poems in his leisure time. The monument devoted to the Latvian soldiers who fell in action in 1916–1917 was made after the artist's project. Almost all works of the master were destroyed in the ruins of Jelgava during the war in 1944. Celmiņš felt very sorry about this loss. The artist and his wife and children moved to Dundaga after Jelgava was destroyed, but when the war was over, they settled in Tukums. There Celmiņš worked in a ceramics workshop as a decorator of ready-made plates and dishes. In 1946 the artist was invited to work at the School of Applied Arts in Liepāja. The rest of his life Celmiņš spent in this city. The artist painted portraits, landscapes, still-lives, and decorative compositions with plants, flowers, and the sea all his creative life. He did his works with oil, watercolours, colour chalks, and pencil.

The life of the free-thinking artist was not easy during the Soviet occupation. Many people did not understand the art of Celmiņš. At the end of his life, the master organised several personal exhibitions in Liepāja, Jelgava, Cēsis. Many interesting paintings of flowers done with watercolours, pastel, and colour oil chalks were displayed in his last exhibition, "Flowers" in 1973. Those were the paintings of gladioli, irises, calla lilies, and other flowers made during the last years of his life.

Celmiņš died in Liepāja on 16 October 1973, leaving a wide range of works of his individual, unique style.